

УДК 159.9:351.741(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-20>

Мухіна Галина Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-794X>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАДАВАТИ ПЕРШУ ПСИХОЛОГІЧНУ ДОПОМОГУ

Сьогодні правоохоронні органи України здійснюють свою професійну діяльність у неймовірно складних умовах, які пов'язані як безпосередньо з виконанням професійних завдань щодо профілактики та протидії злочинності в умовах війни, так і з проведенням різних заходів, які спрямовані на відсіч і стримування збройної агресії Росії, захист прав громадян країни, котрі мешкають у зоні проведення активних військових дій.

У статті розглянуто особливості різних підходів щодо визначення сутності і структурних компонентів психологічної готовності до певних видів діяльності; здійснено стислий аналіз компонентів психологічної готовності поліцейського до надання першої психологічної допомоги людям, а саме: мотиваційного, когнітивного, операційно-процесуального й емоційно-вольового. Мотиваційну готовність подано як наявність сформованих мотивів, переконань, цінностей, почуттів, бажань, інтересів тощо, які є необхідними для виконання професійних завдань поліцейськими в екстремальних умовах, у тому числі й надання першої психологічної допомоги людям. Когнітивна готовність характеризується певним обсягом знань у царині професійної діяльності, яка спрямована на надання поліцейськими першої психологічної допомоги. Операційно-процесуальний складник психологічної готовності окреслений як сформовані практичні навички й уміння надавати першу психологічну допомогу людям. Емоційно-вольову готовність подано як здатність особистості свідомо регулювати свою поведінку й опанувати власні негативні психологічні стани.

Насамкінець визначено певний алгоритм надання поліцейськими першої психологічної допомоги та подано практичні рекомендації щодо формування психологічної готовності поліцейського виконувати службові обов'язки в екстремальних умовах.

Ключові слова: психологічна готовність, перша психологічна допомога, поліцейський, професійна підготовка, психологічна-підготовка, кризове втручання, кризовий стан.

Постановка проблеми. Сьогодні діяльність правоохоронних органів України здійснюється в неймовірно складних умовах, що безпосередньо пов'язані як із виконанням професійних завдань щодо профілактики та протидії злочинності в умовах війни, так і з проведенням різних заходів, які спрямовані на боротьбу зі збройною агресією Росії, на захист прав громадян країни, котрі мешкають у зоні проведення активних військових дій. Як зазначено у звіті Національної поліції України про результати роботи за 2022 рік, на ефективність роботи поліцейських впливає велика кількість дестабілізуючих і стресових чинників, а саме: постійне залучення особового складу Національної поліції до виконання завдань територіальної оборони; забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема документування воєнних злочинів, протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп; несення служби на блокпостах; реагування на заяви й повідомлення в умовах війни; участі в евакуаційних заходах і заходах із розмінування деокупованих територій; забезпечення кібероборони держави тощо [3]. З огляду на це, одним із головних завдань, яке покладено на заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, постає формування професійної психологічної готовності до

виконання завдань в екстремальних умовах. Звичайно, упродовж останніх років науковці системи МВС України багато чого зробили для покращення психологічної готовності поліцейських до виконання професійних завдань, проте сьогодні, як зазначалося вище, кардинальні змінилися умови несення служби й додалися нові напрями діяльності, які потребують актуалізації знань і формування професійних навичок.

Метою статті є комплексний аналіз проблеми психологічної готовності поліцейських надавати першу психологічну допомогу в екстремальних умовах. Для досягнення мети необхідним постає вирішення таких завдань: здійснення характеристики змісту поняття «психологічна готовність»; аналіз компонентів психологічної готовності поліцейського надавати першу психологічну допомогу; формулювання рекомендацій щодо встановлення психологічної готовності поліцейських певного виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. Грунтовний аналіз корпусу дослідницького матеріалу підтвердив тезу, що дослідження проблеми психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності залишаються актуальними сьогодні. Тривалий час серед учених точиться гостра дискусія щодо змістового наповнення професій-

но-психологічної підготовки поліцейського. Деякі питання залишилися не розв'язаними й до сьогодні. Означена проблема привертала й продовжує привертати увагу не тільки вітчизняних учених (В. Барко, І. Дубова, Ю. Ірхін, О. Євдокимова, В. Криволапчук, Л. Кірієнко, Т. Нещерет, В. Остапович, І. Пампура, О. Шаповалов та інші), а й науковців з усього світу (G. Barrett, R. Miguel, J. Hurd, S. Lueke, J. Tan, R. Cochraine, R. Tett, L. Vandecreek, M. Ono, D. Sachau, W. Deal, D. Englert, M. Taylor, J. Chibnall, P. Detrick, M. Luebbert, S. Wolfe, K. Mclean, J. Rojek, G. Alpert, M. Smith) [1].

У сучасних наукових студіях наразі існують різні трактування психологічної готовності, це може бути зумовлено як специфікою структури досліджуваної діяльності, так і розбіжністю теоретичних підходів до вивчення цього поняття. Проте більшість науковців виокремлює такі підходи до визначення цього поняття, як особистісний, функційний та особистісно-діяльнісний [2].

У рамках *особистісного підходу* поняття «психологічна готовність до професійної діяльності» інтерпретується не тільки як інтегральне особистісне утворення, яке має власну специфічну структуру з певних взаємопов'язаних компонентів (мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, операційний і поведінковий), а і як цілеспрямований розвиток особистості через сформованість певних поглядів, переконань, мотивів, умінь, інтелектуальних і вольових почуттів і налаштованості на певну поведінку [4, с. 9].

Науковці, які використовують *функційний підхід* для дослідження, готовність до діяльності вивчають готовність через призму особливого стану психіки, яка, будучи сформованою, забезпечує вищий рівень досягнень у професійній діяльності. Отже, психологічна готовність до професійної діяльності – це передусім активізація певних психічних функцій, а також умінь мобілізувати необхідні (як фізичні, так і психічні) ресурси людини для виконання професійних завдань.

С. Мул, аналізуючи змістову частину психологічної готовності людини до професійної діяльності, резюмує, що в *особистісно-діяльнісному підході* готовність до діяльності подають як таку якість особистості, що охоплює усвідомлення особистісної та суспільної значущості власної діяльності й формує позитивне ставлення до цієї діяльності [4, с. 9].

Досліджуючи окреслену проблему, О. Леонтьєв та С. Рубінштейн наголошують на тому, що готовність до професійної діяльності варто розглядати як сукупність тих здібностей, якостей і властивостей особистості, що є необхідними для здійснення діяльності, і де готовність виявляється й формується як стан і як стійка характеристика особистості [2].

У роботі ми будемо аналізувати психологічну готовність поліцейських до надання першої психологічної допомоги, використовуючи особистісний підхід. Тому слухним, на нашу думку, буде подати визначення першої психологічної допомоги. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, перша психологічна допомога – це сукупність заходів психологічної підтримки та практичної допомоги людям, які страждають або відчують потребу в чомусь. Особливо на таку допомогу потребують люди, що перебувають у кризовому стані, або ті, хто тільки-но пережив чи переживає травмівну подію. Надавати такий вид допомоги можуть як фахівці або ті, хто пройшли спеціальну підготовку, або люди, які опинилися поруч із тим, хто тільки-но пережив травмівну подію, у момент прояву в постраждало-

го гострого стану [7, с. 53]. У цьому контексті важливою є психологічна готовність людини до такого виду діяльності.

За Ю. Самаріним, готовність – психологічний стан особистості, внутрішня налаштованість на певну поведінку під час вирішення завдань, що стоять перед людиною, установка на активну й доцільну дію. Мета формування готовності, на думку дослідника, полягає в полегшенні процесу адаптації, для чого людині потрібно опанувати операційні, моральні, психічні, організаторські й інші аспекти обраної професії. Нам імпонує думка М. Томчука, який розуміє психологічну готовність до діяльності як інтегральну властивість, що характеризується її придатністю виконувати певну діяльність і складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційної, когнітивної, операційно-процесуальної та емоційно-вольової готовності [8].

Мотиваційна готовність – це наявність сформованих мотивів, переконань, цінностей, почуттів, бажань, інтересів тощо, які є необхідними для виконання професійних завдань поліцейським в екстремальних умовах, у тому числі й для надання першої психологічної допомоги людям. Погоджуємося з думкою В. Барка, О. Мойсєєвої, що професійно-психологічна готовність поліцейського до діяльності в зазначених умовах характеризується низкою компонентів. Одним із головних компонентів є мотиваційна готовність до дій в особливих умовах, яка означає, на думку дослідників, наявність у працівника установки на певний тип поведінки, реагування та спілкування в складних ситуаціях, емоційне налаштування на діяльність у несприятливих умовах.

Зауважимо, що роль викладача закладу вищої освіти є важливою в процесі формування мотиваційної готовності до діяльності майбутніх фахівців у складних умовах, ця роль відстежується в умінні добирати той необхідний методичний інструментарій, який дає змогу спрямовувати й підтримувати активність курсантів на шляху до поставленої мети.

Загальновідомим є факт, що, чим вищим є рівень усвідомлення потреби в певній діяльності, тим вищим є рівень мотиваційної готовності працівника поліції до виконання професійних завдань. Усвідомлення необхідності бути готовим до надання першої психологічної допомоги визначає сам зміст професійної діяльності поліцейського й умови, у яких здійснюється ця діяльність. Сьогодні підрозділи поліції беруть активну участь у гуманітарній підтримці громадян. Так, тільки за 2022 рік поліцейські надали допомогу, соціальну підтримку та захист 5 мільйонам громадян України під час їхньої евакуації [3].

На жаль, війна стала частиною повсякденного життя громадян нашої країни, багато людей втратили близьких, стали свідками насильства, руйнувань і смерті інших людей, і такі події тією чи іншою мірою впливають на кожного, проте спектр можливих емоційних реакцій на ці події в людей є занадто широким. На нашу думку, саме розуміння майбутніми фахівцями наслідків трагічних подій, з якими стикаються поліцейські під час виконання своїх службових обов'язків, пробуджують у них найкращі людські ресурси, зокрема ресурси співчуття, підтримки, бажання надавати допомогу та підтримку. Саме ці фактори впливають на формування мотиваційної готовності надання першої психологічної допомоги особам, які перебувають у кризовому стані.

У контексті дослідження не менш важливою постає когнітивна готовність до надання першої психологічної допомоги людям. Когнітивна готовність характеризу-

ється певним обсягом знань у царині тієї чи тієї діяльності. Нині для формування психологічної готовності здобувачів вищої освіти та працівників закладів освіти, які належать до сфери управління МВС України, і на виконання основних положень Закону України «Про основи національного супротиву» Міністерство внутрішніх справ України розпочало впровадження Типової програми первинної військово-професійної підготовки для здобувачів освіти і працівників закладів вищої освіти МВС, рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та поліцейських. Зазначена Типова програма включає два розділи: морально-психологічна підготовка й загальновійськова підготовка [5]. Зауважимо, що сьогодні потребує перегляду структура та зміст навчальної програми з навчальної дисципліни «Професійно-психологічна підготовка поліцейського». Уважаємо, що для формування когнітивної готовності надання майбутніми поліцейськими першої психологічної допомоги людям варто доповнити змістову частину зазначеної вище навчальної дисципліни такими темами: «Психоедукація: закономірності функціонування людської психіки й поведінки людини в екстремальних умовах», «Емоційні прояви під час стресового стану», «Перша психологічна допомога людям, які переживають гострий стрес (протоколи й алгоритми дій)», «Реакції гострого горя – умови виникнення, характер протікання, діагностика та психологічна допомога», «Способи саморегуляції психологічного стану під час стресу». Вивчення зазначених тем є основою для формування операційно-процесуальної готовності поліцейського до виконання своїх обов'язків у сучасних умовах.

Операційно-процесуальний складник психологічної готовності означає, що поліцейський має сформовані практичні навички й уміння надавати першу психологічну допомогу людям. Як зазначає В. Барко, особистісна сторона готовності полягає в тому, що в поліцейського наявні необхідні для професійної діяльності загальні й спеціальні здібності, йому притаманні індивідуально-психологічні якості, необхідні для дій у складних умовах (комунікабельність, рішучість, сміливість, наполегливість, стресостійкість, урівноваженість, здатність до рефлексії, емпатії, розуміння поведінки та емоцій людей). Тому в межах вивчення навчальної дисципліни «Професійно-психологічна підготовка поліцейського», використовуючи тренінгові методи навчання, обов'язковим є відпрацювання навичок надання першої психологічної допомоги на базі загальноприйнятих моделей і протоколів. Наприклад, модель «Ялом», модель Моше Фархі, на думку О. Гальчинсько-

го, є моделями кризового втручання, тому за правильного застосування дають можливість вивести людину з кризового стану та запобігти розвитку психічних травм. Отже, одним із головних завдань професійно-психологічної підготовки є опанування курсантами технік кризового втручання та стабілізації людей, які перебувають у стані гострого стресу.

Щодо емоційно-вольової готовності як складника психологічної готовності, то цей вид готовності можна охарактеризувати як здатність особистості свідомо регулювати свою поведінку й опанувати власні негативні психологічні стани. Як постулює М. Томчук, усе зазначене вище вимагає формування в особистості здатності до емоційної саморегуляції життєдіяльності [8].

Слушною є думка, що розвинена життєстійкість зумовлює вибір певних стратегій розподілу особистісних ресурсів під час постановки й реалізації життєвих завдань. У цьому випадку дослідники рекомендують обирати мультимодальні моделі, зокрема модель BASICPH. Мультимодальний підхід передбачає пошук та опору на провідні (ресурсні) модальності, дає змогу індивідуально знайти найбільш відповідний засіб подолання наслідків стресу й розширити поведінковий репертуар, так звані ресурсні модальності BASICPH. BASICPH – це модель, що ґрунтується на визнанні здатності особистості протистояти катастрофам, зберігати своє психічне здоров'я за будь-яких екстремальних ситуацій. У зазначеній моделі – поєднаність елементів, а саме: В (belief) – віра й переконання; А (affect) – емоції; S (social) – соціальність; I (imagination) – уява; С (cognition) – когнітивні стратегії; Ph (physiology) – фізіологія, фізична активність. Ці ресурси характеризують індивідуальну, унікальну для кожного поліцейського стратегію опірності в екстремальних умовах [6, с. 330].

Висновки. До формування психологічної готовності поліцейського надавати першу психологічну допомогу людям, які опинилися в складних життєвих обставинах, варто підходити комплексно й урахувати всі складники цієї готовності (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та емоційно-вольовий), адже сьогодні існує багато підходів до визначення сутнісних і структурних компонентів психологічної готовності поліцейського до різних видів діяльності. Проблема формування психологічної готовності поліцейського надавати першу психологічну допомогу є вкрай важливою й актуальною, якщо враховувати ті виклики сьогодення, які стоять перед підрозділами поліції України, а отже, потребує свого подальшого глибокого дослідження.

Список використаних джерел

1. Барко В.І., Барко В.В., Мойсєєва О.Є. Визначення ступеня психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 4 (68) URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/258527/258992> (дата звернення: 12.04.2023).
2. Гура Т.В., Михайличенко В.Є. Психологічна готовність: сутність, зміст і способи активізації. *Проблеми сучасної психології*: збірник наук. праць. 2019. № 2 (16). С. 43–48.
3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_police_2022.pdf (дата звернення: 01.05.2023).
4. Мул С.А. Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності: автореф. дис. ... док. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2016. 42 с.
5. Мухіна Г.В. Про деякі аспекти первинної професійно-психологічної підготовки поліцейських до дій в екстремальних умовах. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: збірник матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 31 жовтня 2022 р. Київ: Людмила, 2022. С. 23–25.
6. Мухіна Г.В. Використання зарубіжних методів та технік подолання наслідків травматичного стресу поліцейськими у критичних ситуаціях. *Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія»*. 2022. № 11 (16). С. 337–347.
7. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Київ, 2018. Т. 2. 240 с.

8. Томчук М. Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. *Психологія і суспільство. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис*. URL: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/495> (дата звернення: 10.05.2023).

References

1. Barko V.I., Barko V.V., Moiseyeva O.E. Determining the degree of psychological readiness of police officers for professional activity. *Bulletin of the National Defence University of Ukraine*. No. 4 (68) 2022. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/258527/258992> (date of application: 12.04.2023) [in Ukrainian].
2. Gura T.V., Mykhaylychenko V.E. Psychological readiness: essence, content and methods of activation: coll. of scientific works «Problems of modern psychology». No. 2 (16). 2019. P. 43–48 [in Ukrainian].
3. Report of the National Police of Ukraine on the results of work in 2022. URL: kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_police_2022.pdf (date of application: 01.05.2023).
4. Mul S.A. Psychology of readiness of a border guard officer for professional activity: autoref. thesis. ... doc. of psych. sciences: 19.00.01. Kyiv, 2016. 42 p.
5. Mukhina G.V. On some aspects of primary professional and psychological training of police officers for actions in extreme conditions. *Actual problems of psychological support of the official activities of law enforcement officers: coll. of materials of the III International scientific and practice conf.* Kyiv, October 31, 2022. Kyiv: «Publ. house Lyudmyla», 2022. P. 23–25 [in Ukrainian].
6. Mukhina G. V. The use of foreign methods and techniques for overcoming the consequences of traumatic stress by police officers in critical situations. *Perspectives and innovations of science. «Psychology» series*. 2022. No. 11 (16). P. 337–347 [in Ukrainian].
7. Basics of rehabilitation psychology: overcoming the consequences of the crisis: Tutorial. Vol. 2. Kyiv, 2018. 240 p.
8. Tomchuk M. Methodological principles of research and formation of psychological readiness of an individual for activity. *Psychology and society. Ukrainian theoretical and methodological socio-humanitarian journal*. URL: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/495> (date of application: 10.05.2023) [in Ukrainian].

Mukhina Galyna,

PhD in Pedagogics, Associate Professor,
Associate Professor Department of Social and Humanitarian PhD in Economics
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-794X>

PSYCHOLOGICAL READINESS OF POLICE OFFICERS TO PROVIDE FIRST PSYCHOLOGICAL AID

Presently law enforcement authorities of Ukraine carry out their professional activities in incredibly difficult conditions, which are directly related to the performance of professional tasks related to the prevention and combating of crime in wartime conditions, as well as to the implementation of various measures aimed at repelling and deterring Russia's armed aggression, protecting rights of citizens of the country who live in the zone of active military operations.

The article examines the peculiarities of various approaches to determining the essence and structural components of psychological readiness for certain types of activities; a brief analysis of the components of the psychological readiness of a police officer to provide first psychological aid to people was carried out, namely: motivational, cognitive, operational-procedural and emotional-volitional one. Motivational readiness is presented as the availability of formed motives, beliefs, values, feelings, desires, interests, etc., which are necessary for the performance of professional tasks by police officers in extreme conditions, including providing psychological first aid to people. Cognitive readiness is characterized by a certain amount of knowledge in the field of professional activity, which is aimed at providing police officers with first psychological aid. The operational-procedural component of psychological readiness is outlined as the formed practical skills and the ability to provide first psychological aid to people. Emotional and volitional readiness is presented as an individual's ability to consciously regulate their behaviour and master their own negative psychological states.

In the end, a certain algorithm for providing first psychological aid by police officers is defined and the practical recommendations are given for the formation of psychological readiness among police officers to perform official duties in extreme conditions.

Key words: *psychological readiness, first psychological aid, police officer, professional training, psychological training, crisis intervention, crisis situation.*